

מראי מקומות- קידושין ל"א

אביו ביקש ממנו לעשות דבר שאינו ממלאכות שחייבת אשתו לו, מ"מ יעשה לאביו, משום שגם אמו חייבת בכבודו. וע' בערוך לנר (כריתות כח. ד"ה חייבין) שהביא קו' הבאר שבע, דאמרי' שיהא אדם מכבד אשתו יותר מגופו. וכ' הערל"נ דל"ק מידי, דרק היא חייבת בכבודו מן הדין, אבל מה שמצינו שיש לאדם לכבד אשתו יותר מגופו, אי"ז אלא מדת חסידות, דהמקור לזה הוא הברייתא ביבמות (ס"ב) דהמכבדה יותר מגופו, עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך, וע"פ דין היא חייבת בכבודו יותר [ולפי המ"מ הנ"ל, לכאור' מבואר דלא כדברי הערל"נ, שהרי כ' הרמב"ם הא דאיש צריך לכבד אשתו יותר מגופו, ואז כ' "וכן צו חכמים על האשה וכו'", ומבואר דחייב על האשה הוא כמו חייב על האיש, ואם החייב על האשה הוא מעיקר הדין, אי"כ גם חייב על האיש הוא מעיקר הדין, ודלא כתי' הערל"נ].

(ד) **הטל להן מים בספל וכו'- ע' בערוך לנר** (כריתות כח. ד"ה ת"ל איש) שהביא מה שדייק הבית יוסף (יו"ד ר"מ) מדברי רש"י כאן, דמשמע דכוונת הגמ' הוא דלאיזה שירצה יקדים, וכן הביא מהרי"ף והרמב"ם. אולם בשם ר' ירוחם כ' דאם נתגרשה שניהם שוין, ונתן מים בספל ואומר להם באו לשתות, ולא יקדים א' לחבירו [וע' במהרש"א כאן דכן משמע קצת]. וכ' הערל"נ לבאר דברי ר' ירוחם, דכמכבד א' מהם קודם האחר, נמצא דפוגם במורא של האחר, וא"כ אינו יכול להקדים א' לחבירו, אלא צריך לכבד שניהם כא' [ויהי' נפ"מ ממח' זו גם היכא שבקשו אביו ואמו דבר שאינו ממלאכות שהיא חייבת לאביו, כפי הפתחי תשובה הנ"ל].

(ה) **והי' מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו-** תמה הדברות משה (נ', הע' י"ז), הא ודאי כל אב יהי' רוצה שהבן יקיצו כדי שירווח הבן סך גדול כזה, ואף יצוה לו להקיצו, וא"כ למה לא הקיצו, ואיך שבחוהו חכמים ע"ז, הרי לכאור' אי"ז הדין. וכ' דמוכרחין לומר דהאב לא הי' שפוי בדעתו, ולא הי' מביין ליהנות מזה, ואף שלא הוזכר הגמ' רק על אמו שקרעה בגדו וטפחה לו על ראשו, וכ' תוס' בשם הירושלמי שהיתה דעתה מטורפת, וצ"ל כן גם על אביו, וק' על תוס' שפירשו כן לענין אמו, אף שלא הי' ק' בדין רק המציאות הי' קשה, וכאן ודין קשה,

(א) **לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם,** גלוי וידוע וכו'- העיר המהרש"א, הא שפיר יש לפרש הא דהקדים התורה כבוד אביו לכבוד אמו, ע"פ הא דאי' לקמן דגם אמך חייבת בכבוד אביך. וכ' דאה"נ, ועיקר קו' הגמ' הי' אהא דהקדים התורה מורא אם למורא אב.

(ב) **אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה...** לא מסגי ד' אמות בגילוי הראש- ע' בשו"ת מהרש"ל (ע"ב) שהאריך לבאר דאין איסור ללכת ד' אמות בגילוי הראש, רק מדת חסידות, משא"כ ללכת בקומה זקופה כ' הגמ' דאסור, וכ' "ועכשיו הוא להיפוך, בקומה זקופה אינם נזהרים, ואדרבה, הגאים והעשירים הולכי נטויי גרון, ובגילוי הראש נזהרים, לא מחמת חסידות, אלא סוברים דת יהודית הוא". גם כ' שם שמצא כתוב דכל הדין גילוי הראש הוא רק תחת אויר השמים, ורוצה גם לחדש דגם כל האיסור ללכת בקומה זקופה הוא רק תחת אויר השמים, ע"ש באריכות. אולם ע' בט"ז (או"ח ח', ג', הובאו דבריו במשנה ברורה [ב', י"א]) שכ' דבאמת איסור גמור הוא ללכת בגילוי הראש היום, והוא משום דכיון דעכשיו חוק הוא אצל הגוים ללכת בגילוי הראש, א"כ ממילא הו"ל איסור של ובחוקותיהם לא תלכו.

(ג) **שאתה ואמך חייבין בכבוד אביך- כ' הפתחי תשובה** (יו"ד ר"מ, ט'), "ונ"ל לכאור' דאם אמר לו אביו לעשות לו מלאכה שאין האשה מחוייבת לעשות לבעלה... ואמו ג"כ אמרה לו לעשות לה מלאכה ההיא, דשניהם שוים, להכי נקטו השקיני מים, מפני שזו לעולם חייבת אף אם הכניסה לו כמה שפחות, ע"ש. מיהו אי"ז ברור". אולם ע' בהערות להגרי"ש שציין למש"כ הרמב"ם (אישות ט"ו, כ') שצו חכמים על האשה שתהי' מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהי' לו עליה מורא, וכו'. וכ' המגיד משנה דמקורו הוא מסוגיין, וביאר הגרי"ש דמבואר דס"ל להמ"מ דהדין דאשה חייבת בכבוד בעלה הוא מלבד המלאכות שצריכה לעשות לו. וא"כ, נמצא דאפי' אם

מונעין אותו מלעשותה (ודלא כת"ת, שבת, וכו' דמונעין אותו), אבל באמת אין לו שכר על מצוות אלו. אולם הוסיף דעל מצוות שבין אדם לחבירו יש לו שכר, ובתורת אינו מצווה ועושה (ובענין זה, ע"ע בהסכמת הנצי"ב לספר אהבת חסד, דכ' שם לחדש דגוים מחוייבים לעשות גמילות חסדים, וא"כ לדבריו יוצא דבחסד הם מצווים ועושים).

(ט) גדול המצווה ועושה ממי שאינה מצווה ועושה - פי' תוס', משום שמי שמצווה ועושה דואג ומצטער טפי יותר פן יעבור, וכ' הריטב"א דהשטן מקטרג כשהוא מצווה, ואינו מקטרג כשאינו מצווה, ולפום צערא אגרא. אולם הביא הריטב"א מרבנו הגדול דפי' דכיון דמצוות אינם ניתנים לנו משום הנאת ד' יתברך, אלא לזכותינו, א"כ מי שהוא מצווה קיים גזירת המלך, ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך, מ"מ אף הוא ראוי לקבל שכר, שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות ד' [דהיינו, דעיקר השכר אינו משום פעולת המצוה עצמה, אלא משום ששמע לדבר ד', וזה שייך רק במצווה ועושה].

(י) דהא לא מפקידנא ועבידנא - כ' תוס' בשם ר"ת דמכאן ראי' דנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, דאל"ה, היכי שמח ר' יוסף, והלא מפסיד כל הברכות כולן. וע' בהגהות הרד"ל על הרא"ש (סי' מ"ט), שהק' על הראי' מסומא לאשה, דאולי רק סומא יכול לברך, משום דסומא אינו מצווה אף במצוות לא תעשה, ולכן אינו באיסור לא תשא, ולכן שפיר מברך, משא"כ אשה, דמצווה באיסור לא תשא, והניח בקו'. וע' ברמב"ן שהביא מר"י הזקן דדחה ראיית ר"ת, דאף דסומא פטור מן התורה, אולם חייב מדרבנן [ודבריו צע"ק, א"כ איך אמר ר' יוסף דלא מפקידנא ועבידנא, ומשמע קצת דהי' ס"ל דכיון דמדאורייתא אינו מצווה, לכן יהי' לו שכר טפי ממי שמצווה מדאורייתא, אף שעכ"פ מצווה מדרבנן. ולדברי האחרונים המובא להלן דס"ל דחייב במצוות דרבנן משום דחייב בלא תסור ודאי קשה, הא באמת מחוייב לעשות המצוות משום הלאו דלא תסור, וא"כ איך שייך לקרותו "אינו מצווה ועושה", וע"ע]. ומבואר דס"ל להרד"ל דסומא פטור גם ממצוות לא תעשה. אולם ע' בטורי אבן (מגילה כד. ד"ה אינו) דכ' להוכיח דסומא חייב במצוות לא תעשה, דאל"כ אין מחייבין אותו רבנן, אע"כ הוא נכלל בלא תסור. וע' כע"ז בשו"ת רעק"א (א', קס"ט, ד"ה ועל)

והי"ל לתוס' לפרש דגם דעת אביו הי' מטורף, והניח בצ"ע.

(ו) מאי דכתי' יודוך ד' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך וכו' - הק' הפני יהושע, מעיקרא מאי סברי, אם באמת האמינו שאלו הם דברי אלקים חיים, א"כ מה בכך דלכבודו הוא דורש, כ"ש שחייבים להאזין למה שהוא צוה אותם לכבוד עצמו. ואם אמרו דאולי טעו בני ישראל אחר איזה מלאך או כוכב, א"כ מה מהני מה שאמר אח"כ כבוד את אביך וגו'. וביאר שחששו שזהו שר של ישראל, שירד להם ורצה להיות נעבד בתורת אלהות, והיו הגוים מגנים את זה. אבל כיון ששמעו כבוד את אביך וגו', הבינו דע"כ אי"ז שר או מלאך, אלא דברי אלקים חיים שנותן האמת לעמו. וגם במקום ענתנותו, זהו כבודו, שאין דרך של מלאך להשוות כבוד אחרים עם כבודו, אלא ע"כ דברי אלקים המה. וע"ש עוד מש"כ בזה.

(ז) צאו וראו וכו' - ע' בבן יהוידע שדייק מלשון "צאו" וראו, דכוונתו לרמז שבדוקא אינו מביא ראי' מישראל, שהרי א"כ יאמרו שאין מביאים ראי' מזה, שהרי אי' כמה צדיקים שעושים עשר ידות על חיובם, והאם כ"ע צריכים להיות חסידים כמותם, לכן א"ל צאו לחוץ והתבונן באומה אחרת, וראה מה עשה נכרי א', ומזה תעשה ק"ו לעצמכם.

(ח) צאו וראו מה עשה עכו"ם א' וכו' - ולכאור' משמע מהמשך הגמ' דיש לעכו"ם דין של אינו מצווה ועושה, שיש לו שכר במה שעשה המצווה. וע' ברמב"ם (מלכים י', י') שכ' "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה". ומדברי הרמב"ם משמע שיש לו שכר כאינו מצווה ועושה בכל המצוות (רק דכ' הרדב"ז שאין מניחין אותו לעשות מצוות שצריכים קדושה וטהרה, כגון תפילין, ס"ת, מזוזה). וכן נקט האבי עזרי (ת"ת א', י"ג, ד"ה שוב) בדעת הרמב"ם, דמקבל שכר על עשיית המצוות שלו. אולם ע' בדברות משה (ח', ב', ד"ה ולמה) שכ' דאין כוונת הרמב"ם שיש לו שכר ע"ז, אלא דהגוי חושב שיש לו שכר, ובכה"ג אין

רד"ך דלכאו' יש ללמוד מכאן ענין דאמירת קדיש על ההורים, שהוא ענין של כבוד לאחר מיתה, דאין לך כבוד גדול מזה, שיזכה אותו באמירת קדיש, ולכאו' גדול כיבוד זה מאמירת הריני כפרת משכבו. וכ' הגליה"ש דלפי"ז לכאו' נמצא דאמירת קדיש הוי מצוה דאורייתא. אולם שוב הביא מהשבות יעקב דכל חיוב אמירת קדיש הוא מספק, שמא לא הי' אביו צדיק, דהא אם צדיק הוא אי"צ לקדיש, וכ' דלפי"ז אם יש לו עוד ספק, אי"צ לומר הקדיש, שהרי ס"ס הוא ולהקל. וכ' הגליה"ש דלפי"ז יצא דאין אמירת הקדיש כבוד כלל, אלא אדרבה, ע"י אמירת הקדיש מראה דס"ל דאולי לא הי' אביו צדיק.

(טז) והני מילי בתוך י"ב חודש- והק' הט"ז (יו"ד ר"מ, י"ב), הא לענין קדיש אמרי' שאין אומרים קדיש לאחר י"א חדשים משום שלא להחזיקו רשע, וא"כ למה אמרי' כאן שאומרים הריני כפרת משכבו עד י"ב חודש. ותי' דשאני ענין הריני כפרת משכבו, דלאחר שגמר לומר הריני כפרת משכבו, צ"ל זכרונו לברכה, ואינו יכול לומר כן תוך חודש הי"ב, משום דאולי עדיין לא זכה לעוה"ב, ויהי' שקר, ולכן אינו יכול לאומרה. עוד כ' הערוך השלחן (שם, ל"א) "דלא דמי מילתא דברבים לדבר הנעשה ביחידות".

(יז) חכם משנה שם אביו ושם רבו- כ' הרמ"א (יו"ד רמ"ב, ט"ו) דהיינו רק כל זמן שאינו מזכיר אלא שמו בלבד, אבל מותר לומר רבי מורי פלוני. וע' בש"ך (שם, כ"ד) שכ' שהוא רק שלא בפניו, אבל בפניו אף בכה"ג אסור. אבל ע' בחי' רעק"א שם שהביא מהפרי חדש דבכה"ג מותר אף בפניו, והרא"י מהא דאמר יהושע "אדני משה כלאם". וע' בים של שלמה (סי' ס"ה, ד"ה תו תניא) דכ' לחלק בין אביו לרבו, דרק ברבו זה מועיל, אבל לא באביו, דהא באביו אין לו אלא אב א', ואין מקום לטעות, משא"כ ברבו. וע"ע באגרות משה (יו"ד א', קל"ג), שהק' אהא דמר בר ר' אשי לא אמר שם אביו, הרי הי' יכול לומר "רב" אשי, ותי' דזה לא סגי ברבים, דצריך לכבדו יותר ברבים [אולם צע"ק, דהא רק אומר לאמורי, ולא הי' ברבים]. ולפי היש"ש א"ש כפשוטו, וכ"כ

דכ' דמה דסומא יכול לברך על המצוות הוא משום שהוא מצווה מדרבנן (וכמש"כ הרמב"ן, ודלא כתוס' כאן, דס"ל דאפי' בלא"ה יכול לברך), ומהו המקור שמברכין על מצוות דרבנן, מהא דכתיב לא תסור, וא"כ, ע"כ מצווה הוא במצוות לא תעשה [וצע"ק מה שלא הביא רעק"א ראי' מהא גופא דמחוייב מדרבנן, ורק מהא דמברכין. גם יש לציין כאן, דלכאו' לפי מה שמבואר מדברי הרמב"ן בספר המצוות, דהמקור לאיסורים דרבנן אינו מלא תסור, והגמ' הוא רק אסמכתא בעלמא, א"כ אין ראי' מהא דסומא חייב מדרבנן דמוזהר בלא תסור, וק"ל].

(יא) מאבןך לא תקבל, כיון דבר תורה הוא, חלשה דעתי- פי' המהרש"א, דאף דאמרי' דהאב והרב שמחלו על כבודם כבודם מחול, זהו דוקא בכבוד הראוי שיעשה התלמיד להרב, אבל אם הרב עושה כבוד לתלמידו, בזה אמרי' דאינו מחול, דמ"מ חלשה דעתי'.

(יב) אי ידעי לא נפקי- כ' המהרש"א, "אע"ג דבסמוך אמרי' מכבדו בחייו ובמותו, לקראת המת כי הכא אפשר שאין מקרי כבוד למת". והשלג"מ כ' "שאני הכא דאיכא איסורא דנפיק מא"י לחו"ל".

(יג) מכבדו בחייו ומכבדו במותו- ע' בשו"ת רעק"א (ס"ח, ד"ה והנה), שהק' דהא מצינו בכתובות (ק"ב) להיפוך, דהא אינו מצווה בכיבוד אחיו הגדול לאחר מיתת אביו, וא"כ מצינו דאינו מחוייב לאחר מיתתו. וכ' להגדיר החיוב, דמה שהוא מדין כיבוד בעצם, כמו לומר אבא מרי, דבזה מגבהי כבוד אביו, זהו שייך גם לאחר מיתתו, אבל כיבוד לעשות נחת רוח לאביו, כעמין מאכילו ומשקהו, למנוע צערות אביו, ובזה נכלל לכבד אשת אביו ואחיו הגדול, שהוא ענין נחת רוח לאביו, בזה י"ל דאין שייך לאחר מיתתו.

(יד) לא יאמר שלחוני בשביל עצמי... אלא כולהו בשביל אבא- כ' הנחלת צבי (כהג' על שו"ע יו"ד ר"מ, ו') שהקפדת הגמ' הוא רק על מה שאמר בשביל עצמו, אבל אם אמר סתם, ולא אמר בשביל עצמו או בשביל אבא, בזה אין הקפדה. וכ"כ הערוך השלחן (שם, כ"ג), שאם אמר בסתם אין הקפדה בכל ענין.

(טו) מכבדו בחייו ומכבדו במותו... הריני כפרת משכבו- ע' בגליוני הש"ס שהביא משו"ת

על המקנה, מה שייך זה לסותר את דבריו, הרי לא אמר הבן כלום, וכמו לענין הלכה לא אמרי' דמה שעושה הבן שלא כדברי אביו אינו בכלל סתירת דבריו, כן בשאר ענינים. וע"ע בשו"ת רעק"א (א', ס"ח) דג"כ נקט דאי"ז בכלל סותר את דבריו, דמה שעושה שלא בפניו אי"ז סתירת דבריו (ע' לקמן בזה). ולכן הוא כ' דחיוב זה או הוי בכלל כיבוד, דמכבדו עי"ז שזהיר לעשות רצונו, או בכלל מורא, שנזהר מלעבור על צואתו.

(ט) **לא עומד במקומו- פרש"י**, במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה. וכ' הטור (יו"ד ר"מ, ב') בשם הרמ"ה דה"ה במקום המיוחד לו להסב בביתו.

(כ) **ולא סותר את דבריו- כ' השו"ע** (יו"ד ר"מ, ב') דאין סותר את דבריו "לפניו", וכ' בביאור הגר"א (שם, ג') דהרא"י הוא מהא דמצינו שחולקים על אביהם ורבים, רבי עם רשב"ג, והרבה כיוצא בזה, וכן מכריעין דברי אביהם ורבים, אע"כ דכל האיסור הוא רק בפניו (וכ' החזון איש [יו"ד קמ"ט, א'] שאין לדחות ראיית הגר"א דכולם מחלו לבנם ותלמידיהו, דאין ראוי לעשות כן). אולם ע' בש"ך (שם, ב'), דכ' דאף שלא בפניו אסור לסתור את דבריו, ומשמע דס"ל דמש"כ השו"ע "בפניו", על להכריע דבריו קאי. וע"ע בפתחי תשובה (שם, א') שכ' שהבן עם האב יכול להק' ולתרץ ולמסיק מסקנת ההלכה, ואין בזה משום סותר את דבריו, ולדבריו לכאור' אין ראיית הגר"א ראי' מהא דמצינו דתנאים ואמוראים חולקים על אביהם ועל רבם.

(כא) **ולא מכריעו- פרש"י**, אם הי' אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה, לא יאמר נראים דברי פלוני. וע' בטור (יו"ד ר"מ, ב') שהביא מהרמ"ה שאין צורך לזה, שזהו בכלל סותר את דבריו, אלא אפי' נראין לו דבריו אביו לא יאמר. וכ' הבית יוסף דיש ליישב דברי רש"י, דסותר היינו היכא שהוא לבדו חולק על אביו, ומכריעו היינו היכא שיש רב אחר עמו. עוד תי' דבאמת כוונת רש"י לומר דברי "פלונני", דהיינו או אביו או האחר. וע"ע ברש"ש מש"כ בכל זה.

ר' משה בהמשך דיש להחמיר כהיש"ש דלעולם אין לומר שם אביו, אף שלא ברבים.

(יח) **איזהו מורא, ואיזהו כיבוד, וכו'-** ולא מצינו בברייתא זו שום חיוב לשמוע למה שאומרים הוריו היכא שאין להם שום הנאה ממנו. וע' בתוס' לקמן (לב. ד"ה רב) שכ' שאין צריך קרא לומר דאם אמר לו אביו "אל תחזיר אבידה" בחנם, שאין להאב הנאה ממנו, שאין צריך לשמוע לו, אלא רק במקום שאמר האב אל תחזיר את האבדה אלא עסוק בכבודי, ומשמע דס"ל שאין חיוב לשמוע אל אביו בכה"ג. ונח' הראשונים בזה ביבמות, דאי' שם (ו.) דאם אמר לו אביו היטמא למתים, אין צריך לשמוע לו, משום דכתי' איש אמו ואביו תיראו... אני ד', כולכם חייבים בכבודי. ודייק הריטב"א מדברי רש"י שם דמיירי דא"ל האב לטמא בחנם, ואין להאב שום הנאה ממנו. ותמה ע"ז הריטב"א, הא מבואר בסוגיין מהו כבוד ומהו מורא, ואי"ז נכלל, וא"כ למה צריך קרא לומר דפטור בכה"ג. ולכן פי' (כמו תוס' כאן) דמיירי דא"ל אביו שיעשה לו כבוד ע"י שיכנס לביה"ק, לבשל לו במקום טומאה, וכדו'. וע"ע ברשב"א שם (סוף ו.), דג"כ כ' דצריך לאוקמי' כגון דהאב שאל ממנו איזה דבר, ועי"ז הי' צריך לעבוד האיסור, אלא דכ' הרשב"א "לפי שאין עיקר כבודו אלא במה שיש לו בו הנאה של כלום, וכדאמרי' בקידושין, איזהו כבוד, וכו', אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום, אי"ז כבוד שנצטוה עלי', וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפי' לאו גרידא". וכבר דייק הביאור הגר"א (סוף סי' ר"מ) מדברי הרשב"א דדוקא לדחות הלאו אמרי' דאינו נכלל בעשה דכיבוד, אולם משמע שיש עכ"פ איזה מצוה לשמוע לו. וע' בחזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין) שכ' לדמות כיבוד זה לחצי שיעור, דאף דאינו נכלל בעיקר חיוב התורה, אבל מחמת שרצון התורה הוא שיהי' האב נתכבד, חייב הוא לכבדו גם באופן זה. ומלשון הרשב"א משמע דס"ל דמצוה זו מכלל דיני כיבוד, ודלא כדברי המקנה כאן (שהבאנו לעיל דף ל') דבכלל סותר את דבריו הוא, ומדין מורא. ובאמת תמה הדברות משה (מ"ט, הע' י"ד)